

UDK:27-36:929Ozana, blažena

Izvorni naučni rad

Saša BRAJOVIĆ (Beograd)

Filozofski fakultet – Beograd

BLAŽENA OZANA KOTORSKA. KONTURE IDENTITETA

Namera ovog rada je da rekonstruiše konture identiteta Ozane Kotske (1493–1565), koja je još za života smatrana svetom, beatifikovana 1930, a ove, 2013. godine, počeo je proces njene kanonizacije. Prvi deo rada posvećen je biografiji kotske blaženice, zabeleženoj u njenoj hagiografiji i drugim izvorima. Njena *vitae* objašnjava značaj koji je imala u ukupnom životu renesansnog Kotsa, kao i razlog formiranja njenog kulta koji je snažio u budućim vekovima. Drugi deo rada posvećen je javnom identitetu Blažene Ozane kao produktu duhovnog, socijalnog, etičkog i rodnog konteksta u kojem je oblikovan. Identitet Blažene u prvom redu je izraz dominikanske pobožnosti, pa je posebna pažnja usmerena na Ozaninu pripadnost ovom redu Katoličke crkve. Naročito se analizira njena vizionarska aktivnost, oblikovana ondašnjom vizuelnom kulturom, posebno ikonografskim obrascima oltarskih slika. Treći deo rada posvećen je mističnim iskustvima Blažene Ozane, kao specifičnom fenomenu podstaknutom težnjom za reformom Katoličke crkve. Ozanina askeza, stroga pokora i mortifikacija, intenzivni patos njenih vizija, nosili su poruku božanskog prisustva i bili doživljavani kao opšte dobro, a ona sama štovana kao proročica, isceliteljka i spasiteljica pojedinaca i čitavog Kotsa. Četvrti deo rada posvećen je Blaženoj Ozani u rodnom kontekstu. Iako specifična, njena uloga rekluze („zazidane“), otelotvoruje jednu od pretpostavljenih zamisli ondašnjeg ženskog identiteta. Peti deo rada posvećen je Ozani kao izrazitoj figuri ekumenizma. Rođena kao pravoslavna Crnogorka, koja nikada nije zaboravila na svoj rod, u Kotoru je postala otelotvorenje katoličke pobožnosti ranog modernog doba. Njen sveti život, čuda, milosrđe, postali su okosnica kulta u čijem su tkanju učestvovali ne samo katolici, već i pravoslavni. Pošto su se u njenoj osobi susrele dragocene osobine, kult Blažene Ozane nadvisio je antireligiozne klime i antagonizme modernog doba, a ona sama postala identifikaciona figura generacijama ljudi dobre volje.

Ključne reči: *Blažena Ozana, Kotor, hagiografija, identitet, dominikanska pobožnost, mistične vizije, mistična iskustva, rodni kontekst, ekumenizam.*

Ozana Kotorska (1493–1565) imala je posebno mesto u celokupnom, naročito duhovnom životu Kotora u 16. veku. Njen kult snažio je tokom narednih stoleća. Iako su je njeni savremenici, osećajući da je bila sveta još za života, u literaturi i pravnim spisima nazivali *blaženom*, a težnja za njenom kanonskom beatifikacijom izražavana naročito od početka 18. veka, taj postupak zvanično je otpočet 1905, a okončan 20. decembra 1927, kada je papa Pije XI odobrio štovanje Blažene Ozane. Ono je intenzivno i danas, među katolicima i pravoslavnima. Okosnica su mu mošti Blažene koje počivaju u crkvi Svete Marije Koledate (Sveta Marija od Rijeke, posvećena Vaznesenju Bogorodičinom, poznata i kao crkva Blažene Ozane), u sarkofagu koji je 1930. izradio skulptor Antun Augustinčić. Blažena Ozana zaštitnica je grada Kotora i Kotorske biskupije, a Splitska mitropolija poštuje je kao zaštitnicu ekumenizma. Na dan Blažene Ozane, 27. aprila, sveštenstvo Kotorske biskupije održava svečanu pontifikalnu misu, a vernici se klanjaju njenim moštima. Na taj dan ove godine *monsignor* Ilija Janjić, kotorski biskup, otvorio je proces kanonizacije Blažene Ozane.

Biografija

Biografija Blažene Ozane upoznaje se najpotpunije iz žitija koje je napisao Serafino Raci (Serafino Razzi), dominikanac, profesor logike i teologije, sakupljač i izdavač duhovnih i karnevalskih pesama svoga doba, vizitator i vikar dominikanske kongregacije u Dubrovniku i jedno vreme upravitelj Dubrovačke nadbiskupije. Raci je hagiografiju sastavio nakon svog boravka u Kotoru 1589. i štampao u Firenci 1592. pod nazivom *Vita della reverenda serva di Dio la madre suor Ossanna da Cattaro, dell'ordina di San Domenico*.¹ Istoriju Blažene Raci je sastavio na osnovu već postojećih izvora – rukopisa na latinskom jeziku koji je dobio od dubrovačkog plemića i benediktinca don Euzebija Kaboge, koji je nastao prema jednom rukopisu na slovenskom jeziku, i rukopisa na italijanskom jeziku *Vita della Beata Osanna da Cattaro*, čiji je autor bio Ivan Bona Bolica, kotorski vlastelin i pisac, Ozanin savremenik. U pisanju žitija Raciju su pomagala svedočanstva onih koji su poznavali

¹ Publikovano u: *Аналисти, хроничари, биографи*, приредио М. Милошевић, *Књижевност Црне Горе од XII до XIX вијека*, Цетиње 1996, 102–129. O Raciju u Dubrovniku u predgovoru S. Krasića, O.P., u knjizi: Serafino Razzi, *Povijest Dubrovnika*, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik 2011.

kotorsku blaženicu, naročito sestre Dominike. Dubrovački benediktinac Baziije Gradić, takođe savremenik Ozanin, pisao je o njenom životu u svom *Libarcu od djevstva* 1566. Racijevu hagiografiju je sledio kotorski vlastelin, sudija i rektor škole, pesnik Vicko Bolica Kokoljić u svom kratkom spevu na narodnom jeziku u osmercima, *Život Blažene Ozane*, iz 1628. Potom, učeni teolog, dominikanac Dominik Cecić, u osmeračkim katrenima pesme *Život svete Hosane Crnogorkinje, koludrice reda Svetoga Dinka*, nakon 1672 i, ubrzo potom, dominikanac Vicko Dudan u epu *Život blažene Ozane*.² Na osnovu mnogih izvora, koji ovde nisu svi pomenuti, život i kult Blažene Ozane najcelovitije je osvetlio Don Niko Luković, u knjizi štampanoj povodom četriristo godina od njene smrti.³

Blažena Ozana rođena je u selu Releza u Lješanskoj nahiji 25. novembra 1493, u pravoslavnoj porodici. Njeno prvo ime bilo je, verovatno, Jovana Đujović (Đujovići su jedino bratstvo u selu Releza). Ime Katarina Kosić, koje pominju neki autori, verovatno je kasnije odabrala sama, ili prema savetu učenih ljudi, po Svetoj Katarini Aleksandrijskoj, koja joj je bila uzor, a čiji se praznik obeležava na dan na koji se rodila, 25. novembra prema gregorijanskom kalendaru.

Ozana je bila niskog rasta, lepog lika i blage ćudi. Kao devojčica čuvala je ovce i bila prožeta osećanjem pripadanja prirodi i Bogu. Već tada imala je mistična iskustva, vizije Hrista Deteta i Raspeća Hristovog. Nakon smrti oca 1507, otišla je, poput mnogih mladih Crnogorki, da služi u bogatoj kući u Kotoru. Sedam godina provela je kao služavka u domu Aleksandra Buće, potomka ugledne patricijske porodice. Tu je naučila čitati i pisati. Izvori tvrde da je naučila i italijanski i latinski jezik, da bi mogla čitati teološku literaturu. Nakon slušanja propovedi o Hristovom stradanju i vizije Raspetog Hrista koju je imala na Veliki Četvrtak u Kotorskoj katedrali, duboko potresena, donela je odluku da napusti svet i provede život kao rekluz (od lat. *reclusio*, tamnica), zatvorenica pri crkvenoj ćeliji. Dvadesetpetog januara 1515, na dan Preobraćenja Svetog Pavla, postala je dominikanka trećeretkinja (laički monaški red), položila stroge *regulae*, odnosno zavet siromaštva, čistote i poslušnosti, i nazvala se Ozanom, prema Blaženoj Ozani iz Mantove (+1505).

Uz blagoslov kotorskog biskupa Tripuna Bisantija, nastanila se u malom ograđenom prostoru, veličine jednog koraka, u uglu crkve Svetog Barto-

² Ovi spevovi objašnjeni su i publikovani u: M. Пантић, „Поезија барока и просвећености у Црној Гори и Боки Которској“, u: *Пјесници барока и просвећености*, приредио М. Пантић, *Књижевност Црне Горе од XII до XIX вијека*, Цетиње 1996, 12–15, 49–52, 119–127, 225–232; Don K. Stošić, *Život bl. Ozane Kotorke (Iz jednog šibenskog rukopisa)*, Bogoslovska smotra, god. XX/3, Zagreb 1932, 384–386.

³ Don N. Luković, *Blažena Ozana Kotorka*, Kotor 1965, o izvorima za biografiju 103–118.

lomeja, između gradskih bedema na severozapadnoj strani grada. Kroz mali otvor prema crkvi slušala je svetu misu i primala svete sakramente. Nakon sedam godina preselila se u malu isposnicu kraj matične dominikanske crkve u Kotoru, Svetog Pavla, blizu Katedrale, u kojoj je živela do kraja života.⁴

Kao „zazidana devica“ živela je 52 godine. Iz ćelije je izašla samo kada je Kotoru pretila opasnost od turske opsade, da bi snažila duh branilaca grada. U njoj se molila, bdela, posvećivala obredima u propisanom vremenu, čitala Sveto Pismo i vezla (pripisuje joj se izvezeni korporal koji se čuva u Kotorskoj katedrali). Pridržavala se najstrožijih oblika pokore: ispod redovničke haljine nosila je železni obruč sa kostreti, spavala na drvenim lestvama sa pet prečki, koliko je bilo i Hristovih rana, glavu polagala na komad drveta prekriven platnom, bila u gotovo neprekidnom postu, o hlebu i vodi, i svoje telo izlagala teškim oblicima mortifikacije.

Posećivali su je Kotorani i stranci, plemići i građani, koji su od nje tražili savete. Umela je da stiša neprijateljstva i izmiri zavađene. Rado je, tvrde izvori, primala i svoje seljane. Imala je proročku moć. Poštovana je i kao isceliteljka i izbaviteljka, naročito pomoraca. Hrabrila je građane Kotora za vreme nevolja, epidemija kuge i napada neprijatelja, čime je stekla status čudotvorice. Pošto je sve što je dobijala u znak zahvalnosti i kao nagradu za ručni rad predavala sirotinji, voljena je zbog milosrđa.

Kada je osetila da joj se približava smrt, tražila je da je iz ćelije prenesu u crkvu Svetog Pavla, gde je primila sveti sakrament pričesti. Molila je da joj se čitaju Hristove muke prema Jevanđelju po Jovanu i uz njih umrla 27. aprila 1565, u 72. godini života. Tada je priređena velika funerarna svečanost – prenos njenog tela kotorskim ulicama i višednevno ophođenje njenog odra, koju je sproveo kotorski biskup Luka Bisanti. Telo joj je, neraspadnuto, ostalo u crkvi Svetog Pavla do 1807, kada je francuska vojska ovu crkvu pretvorila u skladište. Preneto je u crkvu Svete Marije Koledate, gde se i danas čuva. To-

⁴ Crkva Svetog Pavla podignuta je 1263. Njen ktitor, Pavle Bari, predao ju je dominikancima 1266. Tokom 15. i 16. veka pretrpela je velike izmene. Prilikom nedavnih arhitektonskih i arheoloških istraživanja pronađeni su tragovi polukružnog svoda, uz crkvu, prema dvorištu. Prostor, u jugoistočnom uglu uzanog istočnog prolaza u crkvu, ima karakteristike monaške ćelije. To je, verovatno, prostorija u kojoj je boravila Blažena Ozana. Isposnica svetiteljke je posle njene smrti pretvorena u kapelu koja je postojala do početka 19. veka, kada je samostan uz crkvu Svetog Pavla ugašen. Sanacione, konzervatorske i restauratorske radove izvode Z. Čubrović, arhitekta konzervator Regionalnog zavoda iz Kotora i S. Barišić, arhitekta konzervator u Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture Srbije. Stručni nadzor nad radovima obavlja ekipa Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika iz Kotora. O crkvi Svetog Pavla: J. Martinović, „Graditeljska djelatnost u Kotoru prve polovine XIV vijeka. Pokušaj rekonstrukcije urbane topografije grada prema podacima notarskih knjiga 1326–1337. godine“ I, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru XXXI–XXXII, Kotor 1983–1984), 23–44.

kom 2009. godine štovalo se u Svetom Tripunu, povodom proslave 12 vekova Kotorske katedrale.

Iz navedenih podataka naziru se konture javnog identiteta Blažene Ozane. Njen privatni identitet ostaće, po svemu sudeći, zauvek tajna. Njen javni lik je konstrukcija koja izražava idejne, društvene, etičke i estetske ideale vremena u kojem je živela. Interpretacija njene osobe zahteva analizu duhovnog, socijalnog, kulturnog i rodnog konteksta koji ju je oblikovao.

Dominikanka

Identitet Blažene u prvom redu je izraz dominikanske pobožnosti.

Ordo fratrum praedicatorum, propovednički red, osnovao je u 13. veku Sveti Dominik de Guzman (Dominic de Guzman), a potvrdio papa Honorije III. Dominikanci su se zalagali za obrazovanje, neposredni kontakt s ljudima u naraslim gradovima, propoved na narodnom jeziku. Red se širio po univerzitetskim centrima, pa su dominikanci opravdano stekli status prosvetitelja. Dali su veliki broj mislilaca (Albert Veliki, Toma Akvinski) i stvaralaca. Veoma brzo po osnivanju počeli su propovedati i graditi crkve od Istre do Bosne.⁵ Sredinom veka dolaze u Kotor.⁶

Svojim delovanjem, propovedima, izgradnjom crkava i njihovom dekoracijom, različitim formama pobožnosti, dominikanci su u velikoj meri odredili duhovni život, kulturu, i mentalitet Kotora. Među dominikancima posebno su se isticali Vincentije/Vicko i Dominik Buća, teolozi, propovednici i pisci, iz ugledne patricijske porodice, čiji je predak sagradio prvi dominikanski manastir blizu gradskih bedema. Njihovi biografi isticali su Vickove korizmene propovedi, tumačenja poslanica Svetog Pavla i traktat o Pesmi nad pesmama, i Dominikove komentare o kanticima Novog zaveta, objavljene u Veneciji 1537, kao izraz humanističke kulture. Braća su imala veoma važno mesto ne samo u duhovnom, već i obrazovnom životu Kotora. Vicko Buća, sveštenik u dominikanskom samostanu Svetog Nikole, bio je magistar gramatike u gimnaziji.⁷ Bio je i ispovednik Blažene Ozane. Moguće je da je on bio autor teksta pasije *Muka Gospodnja po Ivanu* koju je Ozana slušala na samrti.⁸

⁵ S. Krasić, O.P., *Dominikanci. Povijest reda u hrvatskim krajevima*, Zagreb 1997; F. Šanjek, *Dominikanci i Hrvati: Osam stoljeća zajedništva (13. - 21. stoljeće)*, Kršćanska sadašnjost i Dominikanska naklada Istina, Zagreb 2008.

⁶ *Monumenta Montenegrina* VI/1, *Episkopi Kotora i Episkopija i Mitropolija Risan*, priredio V. D. Nikčević, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2001, 96–97, 120–121, 186–187; I. Stjepčević, *Katedrala sv. Tripuna u Kotoru*, Split 1938, 62–63.

⁷ I. Stjepčević, R. Kovijanić, „Književni rad u Boki u srednjem vijeku“, *Stvaranje*, Titograd 1954, 65–69.

⁸ P. Ротковић, *Почеци црквене драме у Боки*, Стварање 1, Титоград 1988, 63–99, 74.

Kotorski građanin, dominikanac Albert Dujmić, profesor teologije na rimskoj *Sapienzi*, bio je ugledni učesnik Tridentskog koncila (1545–1563), jednog od najznačajnijih sabora u istoriji Katoličke crkve. Kao poštovanog teologa, papa Pavle III izabrao ga je da prouči *decretum de justificatione* (dekret o opravdanju, gorućem sporu katolika i protestanata u to doba), donet na šestoj sesiji ovog koncila, pre nego što je potpisan i oglašen. Dujmić je bio ugledni mariolog, čiji je traktat o bezgrešnom rođenju Bogorodice štampan u Rimu 1547.⁹ Dominikanski red dao je odlučujući impuls razvoju Bogorodičinog kulta, naročito propagiranjem pobožnosti Svetom Rozarijumu. Time su u velikoj meri uticali na oblikovanje sakralne topografije Boka Kotorske, jer u toj svetoj mreži dominiraju crkve, kapele, oltari, slike i skulpture posvećeni Gospi od Ružarija. Dominikanci su dali snažan podsticaj razvoju karitativnih laičkih kongregacija, tzv. bratovština, naročito onih posvećenih Bogorodici od Rozarijuma, koje su imale veliku ulogu u svakodnevnom životu stanovnika Zaliva.¹⁰ Blažena Ozana je, kada je Kotoru zapretila opasnost od Hajrudina Barbarose 1539, tražila od sugrađana da „obnove pobožnost svetom Rozariju“ i stave se pod zaštitu Majke Božije. Nakon herojske odbrane grada Turci su se povukli, a Kotorani su, „moleći krunicu i Gospine litanije“, u svečanoj procesiji, zahvalili Bogorodici.

Predstavnici ovog propovedničkog reda bili su, pre svega, učitelji. Zato su svete slike, kao velika pomoć u propovedima i drugim formama podučavanja, bile veoma važan deo dominikanske misije. Dominikanske porodžbine snažno su podstakle razvoj renesansne umetnosti, kao i one kasnijih epoha. Iz hronike kotorskog dominikanskog samostana, koju je 1716. sastavio dominikanac i istoričar Vinko Babić, saznaje se da je u crkvi Svetog Nikole bilo osam oltara, a svaki od njih je imao svetu sliku stvorenu rukom nekog od slavnih venecijanskih umetnika. Predstavljale su, između ostalog, svete Katarinu Sijensku i Vinčenca /Vinka/ Fererskog, i čuda Svetog Rozarija.¹¹ I iz opisa kotorskog dominikanca Gundislava Kršave *Breve narratione come fu introdotta la Religione domenicana nella magnifica città di Cattaro* iz 1706. saznaje se da je dominikanska crkva u Kotoru imala „prekrasne slike“.

⁹ O Dujmiću: D. Farlati, *Illyricum sacrum* VI, Venetiis MDCCC, 487–489; V. Štefanić, *Knjige krčkih glagoljaša u XVI stoljeću*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor XV, Beograd 1935, 6–8.

¹⁰ O dominikanskom razvoju pobožnosti prema Bogorodici u Boki Kotorskoj: S. Brajović, *U Bogorodičinom vrtu. Bogorodica i Boka Kotorska – barokna pobožnost zapadnog hrišćanstva*, Beograd 2006, 117–127, 133–135.

¹¹ S. Krasić, *Nekadašnji dominikanski samostan Sv. Nikole u Kotoru (1266–1807)*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 28, Split 1989, 129–141.

Slika, *imago*, imala je centralno mesto u oblikovanju religioznosti i, ujedno, u vizionarskom misticizmu poznog srednjeg veka,¹² renesansnog i baroknog doba. Kako god da se tumače vizije – kao manifestacija entiteta, kao „kćeri sećanja“ ili „kćeri inspiracije“, kao arhetipski simboli pojedinačnog i kolektivnog nesvesnog, sigurno je da su vizije Blažene Ozane bile jasnije i življe nego svakodnevna optička percepcija okolnog sveta njenih sugrađana, te su im zato bezuslovno verovali. Iz kojeg god sloja njene persone dolazila, intenzivna sila vizualizacije koju je Ozana imala bila je uobličena kodovima ondašnjeg kulturnog sistema.

Vizije koje je imala Blažena Ozana imale su preciznu vizuelnu strukturu, kako to i sama reč *vizija* podrazumeva. Dok je snažna vizuelnost nekada tumačena kao sposobnost heroja da imaju preciznu sliku istorije, nevidljivu običnom čoveku, današnja nauka vizuju posmatra i kao fizičku „operaciju“, ali i kao socijalni čin. Ozanine vizije, iako bez sumnje deo njene kompleksne snažne lične strukture, bile su velikim delom oformljene ondašnjom duhovnošću oličenom u vizuelnoj kulturi, pre svega u ikonografskim obrascima slika stvaranih za dominikanske samostane.¹³

Još dok je bila pastirica u svom selu, kako pripoveda Serafino Raci, Ozana je imala snažnu viziju Hrista i Bogorodice. Pošto je kao dete stalno „razmišljala o veličini onoga koji je sve stvorio“, majka joj je rekla da se „vidi u gradu (Kotoru) njegova prelijepa slika u prilici Đetića“. Pošto je imala silnu želju da ga vidi, ukazao joj se „Đetić Isus, kako se rodio“, kao i „Blažena Djevica u društvu zaštitnika Kotora, svetog Tripuna i Vincenza“. Ta vizija ponavlja obrazac tada uobičajenih oltarskih slika *Madonne sa Detetom*, okruženih svetiteljima-zaštitnicima grada. Iako ju je doživela pre kontakata sa slikama Bogorodice sa Mladencem u kotorskim crkvama i u pobožnim knjigama koje je čitala, ta vizija, znatno kasnije uobličena i zapisana, bila je eho vizuelne kulture Kotora toga doba.

Potreba da se vidi lik Gospoda i njegove Majke, i ispunjenje te želje, opšte je mesto svetiteljskih žitija, naročito ženskih, posebno od poznog srednjeg veka. Dominikanskoj svetiteljki Katarini Sijenskoj, veoma štovanoj u Kotoru (sudeći po relikviji čuvanoj u crkvi Svetog Nikole i njenim predstavama na freskama kotorskih crkava¹⁴), slična želja, takođe ispunjena u mladosti,

¹² O tome u: J. Hamburger, „The Visual and the Visionary: The Image in Late Medieval Monastic Devotions“, *Viator: Medieval and Renaissance Studies*, vol. 20 (1989), 161–181.

¹³ O vizijama Blažene Ozane kao preciznoj ikonografskoj strukturi: S. Brajović, *op. cit.*, 134–135; В. Живковић, *Религиозност и уметност у Котору XIV–XVI век*, Балканолошки Институт САНУ, посебна издања 112, 109–11.

¹⁴ R. Vujičić, „O novootkrivenim freskama u crkvi Sv. Ane u Kotoru“, *Boka* 15, Herceg Novi 1983, 423–435.

bila je presudna za njenu potpunu posvećenost Bogu. I Ozana se, kao mlada, stalno molila „ah, da mi se zgodit može, da te vidim, dobri Bože, samo jednim mojim okom“, kako piše Bolica Kokoljić, a molbe su joj ipunjavane, jer je u svojim zanosima videla Boga kao dete koje sedi u krunici sjajnijoj od sunca, ali i raspetog na krstu.

„Sveta Joša“, kako je naziva njen barokni hagiograf Cecić, imala je snažnu viziju prilikom sukoba plemića i građana Kotora, koji se „do krvi proganjahu“ nasred Pjace, naoružani i rešeni da se „sijeku do smrti“. Tada se, kako zapisuje Raci, „uzdigla u zanosu“ i videla „u vazduhu slavnu Djevicu i Majku Božju koja je držala na desnoj strani blaženog Tripuna Mučenika, zastupnika i zaštitnika ovog grada, a na lijevoj blaženog ispovjednika Vinčenca dominikanca, takođe jednog od posebnih zaštitnika grada... i njoj se činilo da prvi svetac s lijevom rukom drži kraj plašta ove Bogorodice, a desnom umiruje uznemirene duhove plemića, koji su se radi odbrane svojih prava, naoružani sakupili na Trgu sv. Tripuna... a za drugog sveca joj se činilo da sa desnom rukom drži uzdignut drugi kraj pomenutog plašta slavne Djevice, kao da je želio da prekrije njima narod i ljude čitavog ovog grada i da ih odbrani od predstojećih zala... a sa lijevom rukom građane koji su često dolazili na obližnji Trg od mora...”.

Vizija Ozane Kotorske je razvijena ikonografska shema slike *Mater misericordiae* (Majke od milosti), nastala u poznom srednjem veku, naročito tokom 14. veka. Vizualizacija alegorije milosrđa podrazumeva prikaz Bogorodice pod čijim raširenim plaštom, koji pridržavaju svetitelji, kleči objedinjena gradska komuna. Vizija Blažene Ozane ukazuje na potrebu izmirenja sukobljenih kotorskih vlastelina i pučana, koji se, trudom svetog Tripuna, gradskog svetitelja zaštitnika, i popularnog svetitelja Vinka Fererskog, mole Bogorodici, amblematskoj figuri milosrđa i pravednosti. Blažena Ozana vidi Bogorodicu čiji plašt okuplja izmirenu i zbratimljenu kotorsku komunu. Njena vizija idealna je slika religijsko-političke ideologije grada i njegove uprave privilegovane zaštitom Bogorodice.

I prilikom teške epidemije „neke bolesti“, koja je izazvala veliku smrtnost, dok je u rano jutro molila i plakala, Ozana je u ekstatičnoj viziji, „u zanosu i van čula“, ugledala „slavnog svetog Vincenca“ koji ju je utešio, i zaraza je prestala. Sveti Vinko Fererski, veliki propovednik i iscelitelj, kanonizovan 1455, često je prikazivan u kontekstu zaštite od bolesti ili iznenadne smrti, a poručivanje njemu posvećenih oltara i slika obično se vezuje za epidemije kuge. Tako je, prema predanju, drvena figura ovog svetitelja sačuvala Dubrovnik od kuge. Predstavljan je u okviru poliptiha, naslikan i u drvetu rezan, kao i na skulpturalnim dekoracijama oltara u Kotoru, i to ne samo unutar dominikanskih crkava. U Kotoru se krajem 15. veka pominje i crkva posvećena ovom

svetitelju, koja se nalazila uz dominikanski samostan Svetog Nikole. Zbog svoje opšte popularnosti, ovaj svetitelj bio je u prethodno opisanoj Ozaninoj viziji umiritelj duhova građana i „svog naroda“, dok je sveti Tripun, zaštitnik grada i nukleus samosvesti Kotora, bio zadužen za ublaženje srdžbe gospode. Bogorodica je, kao i u mnogim slučajevima socijalnih i drugih tenzija u Boki, mediteranskom i evropskom svetu, amblematska pomiriteljska figura, čiju su moć koristile uprave mnogih ondašnjih gradova-država.

Blažena Ozana je na Badnje večer 1553. tokom predane molitve bila duhom prenetu u Vitlejemsku pećinu. Prisustvovala je trenutku kada je Bogorodica položila tek rođenog Hrista u jasle, okružena pastirima, svetim Josifom i horovima anđela koji su se klanjali Detetu i pozdravljali „Slava Bogu na visini i na zemlji mir ljudima dobre volje!“. Ozana se, zajedno sa pastirima, poklonila Mladencu koji je na sebe uzeo sve grehe sveta. Ova vizija ponovljena je ikonografska formula slike *Poklonjenje Hristu Detetu* (nazvane i *Poklonjenje pastira*). Tema Hristovog rođenja (Lk 2, 1–20) je od početka 14. veka u slikarstvu Zapada poprimila formu poklonjenja, adoracije Detetu, dok je tradicionalni način prikazivanja, formiran u vizantijskoj ikonografiji, nestao. Koreni ovakvog uobličjenja *Poklonjenja* su u mističnoj pobožnosti, posebno franjevačkoj. Imaginativni metod meditacije, zastupljen u Pseudo-Bonaventurinoj knjizi *Meditationes de Vita Christi*, mističnim vizijama Svete Brigite od Švedske, liturgijskim dramama kao verbalno-vizuelnoj formi, presudno je uticao na sliku Hristovog rođenja. Pozdrav anđela *Gloria in Excelsis Deo (et in terra pax hominibus bonae voluntatis)*, zasnovan na Lukinom Jevanđelju (2, 14), deo molitvi i liturgije u celom hrišćanstvu, ispisivan je na predstavama *Poklonjenja*. Kotorska devica je, tako, imala viziju presudnog događaja u povesti iskupljenja i spasenja čovečanstva, uobličenu slikom koja je, dva i po veka ranije, i sama bila uobličena mističnim iskustvom Ozaninih prethodnica. I druge vizije koje je imala Blažena Ozana, od kojih će neke biti pomenute i kasnije ali u drugom kontekstu, imale su sličnost sa ondašnjim ikonografskim formulama. Vizuelna kultura poznog srednjeg veka, renesanse i baroka, u znatnoj meri je bila oblikovana vizijama svetitelja. S druge strane, slike i skulpturalne dekoracije, kao i druge forme vizuelne umetnosti, uokvirivale su vizije izuzetnih osoba. Te osobe, kasnije beatifikovane i kanonizovane, dakle podržane institucijom crkve, bile su ujedno i subjekti, kreatori „vizije“ i objekti vizuelnog. Ova, tzv. „dijalektika“ vizuelnosti, potvrđena je na mnogim poljima istraživanja vizuelne kulture.¹⁵

¹⁵ O „dijalektici vizuelnosti“ pisano je prvi put sveobuhvatno u: *Vision and Visuality. Discussions in Contemporary Culture 2*, H. Foster ed., Bay Press, Seattle 1988.

Proročica, čudotvorica, isceliteljka

Da bi vizije na odgovarajući način bile projektovane u javnost, providenje pažljivo bira njihove prenosiocice. To su obično ljudi koji jednostavnošću svog života, uklopljenošću u svoj ambijent, ili potpunom posvećenošću Bogu, bivaju čvrsti garantii neposrednog prihvatanja božanske poruke i njenog istinitog i delotvornog prenošenja. Ozana je bila sve to. Ugled joj je počivao na skromnom pastirskom poreklu i pripadnosti prirodi koja okružuje Kotor, odstupanju od gradskog načina življenja i usamljeničkom asketizmu, svetom životu i devičanstvu, mudrosti i čudima koja je činila.

Vizije Blažene Ozane i čuda koja je činila moraju se posmatrati i kroz fenomen religioznog misticismizma. Transcendentalna unija duše sa Bogom, ideja čije je poreklo u drevnim učenjima i neoplatonističkoj filozofiji, opšte je mesto hrišćanske duhovnosti i na Istoku i na Zapadu. Na Zapadu je tokom srednjeg veka bilo značajnih predstavnika ovog učenja, ali je prava „invazija“ mistizma krenula u 16. veku. Retorički kvalitet mističnog zanosa koje su iskusili svetitelji poput Filipa Nerija, Tereze Avilske, Jovana od Krsta, Franje Saleškog, Madalene dei Paci, ... bili su iskorišćeni u verbalnoj i vizuelnoj kulturi.¹⁶

Suštinski, ovi mističari vraćaju se ideji Psudo Dionisija Areopagite o napuštanju osećanja i intelektualnih operacija, odbacivanju svega što pripada čulnom i razumljivom, da bi se uzdiglo u neznanju s Onim koji je iznad svake suštine i svakog znanja. Sveti Jovan od Krsta poručivao je da treba zatvoriti vrata tamnice koju predstavlja telo i u mraku čula osloboditi dubinsko biće, ranjivu nutrinu, koja postaje sposobna za susret sa Bogom. Uz dizanje do božanske nadsuštine bila je težnja jedne od najinspirativnijih mističarki ikada, Svete Tereze Avilske. U svojim biografskim spisima, naročito u *Unutarnjem zamku*, ona je zadivljujućom psihološkom prodornošću analizirala stepene svog mističnog zanosa, *slavnog bezumlja, nebeskog ludila*, koje je dosegala iz potpune posvećenosti Bogu.¹⁷

Blažena Ozana živela je u istom veku kao pomenuti mističari, mada je bila nešto starija od većine njih. U tom stoleću, njene i njihove vizije, čuda, proročanstva, nisu doživljavane kao strano, sakriveno ili čudno iskustvo, već kao blagoslovena *intuicija* božanskog, nešto što se može opisati živim jezikom i vizuelnim formama, i nešto čemu se, kao takvom, može verovati.

To je bilo vreme velike reforme Katoličke crkve, uobličene na Trident-skom koncilu. I pre početka njegovog održavanja 1545. crkva je težila reor-

¹⁶ O tome: V. I. Stoichita, *Visionary Experience in the Golden Age of Spanish Art*, London 1995; G. Careri, *Bernini: Flights of Love. The Art of Devotion*, The University of Chicago Press 1995.

¹⁷ St. Teresa of Avila, *The Complete Works*, Vol. I, London 2002.

ganizaciji i sistematizaciji eklezijalne i devocionalne prakse i procedure. U doba kada je od protestanata napadana kao neduhovna, pasivna, hijeratična, korumpirana, Katolička crkva je široko prihvatila širenje personalnijeg, emocionalnijeg, intenzivnijeg religioznog iskustva, čiji impulsi mogu pokrenuti duše vernika i vratiti zalutale. Crkva je učinila napor da ovu vrstu pobožnosti učini važnim delom svoje kulture, između ostalog beatifikovanjem i kanonizovanjem vizionara.

Zanosí Blažene Ozane bili su, kao i kod pomenutih mističara, iznenadno, relativno kratko, ekstremno unutarne stanje, ali dosegnuto nakon decenija intenzivnih „duhovnih vežbi“. Njih je Ozana sprovodila u svojoj minijaturnoj „korablji od molitve“ u koju se povukla iz sveta ne samo fizički, nego, što je važnije, mentalno i duhovno. Poput drugih velikih mističara, ona se „odrekla za ljubav Tvorca svih stvorenih stvari“, „lišila pogleda na ljude, na zvijezde i sunce, kako bi mogla bolje da uživa u društvu anđela i Božanskom viđenju“. Meditacijom o Hristovim ranama, o kojima je „sa najsladim užitkom neprestano govorila“, izlazila bi iz čula i iz tela, a nakon jedne vizije Raspeća ostala je bez svesti više sati. Svoju čulnost je gasila, a mistična iskustva stimulisala strogom pokorom i najtežim oblicima samomučenja: „S verigama i s konopimi svoje tijelo udaraše na taj način da iz njega krv velika izhodaše“, i udarcima kamenom u grudi. (Taj kamen su časne sestre kasnije poklonile Melhioru Teti, srodniku Ozaninom, što je izazvalo, sudeći po Cecićevoj reakciji u njegovim *Čudesima Blažene Ozane Kotorkinje*, veliku ojađenost u Kotoru). Kamen je, kako je i barokni hagiograf zapisao, izazivao „lijepo stanje“ Ozani. Posebna stanja kojima je težila i u kojima se često nalazila opisana su od strane njenih biografa na način na koji je tridentska i posttridentska kultura posmatrala ekstatičko iskustvo – kao fuziju konflikata: materije i duha, tenzije i odmora, bola i radosti, fikcije i istine.

Intenzivni patos njenih vizija nosio je u sebi poruku otkrovenja i božanskog prisustva, te zato bio doživljavan kao opšte dobro. Sem toga, kako je malopre opisano, moć tih vizija, današnjom rečju kazano *opsesivna*, imala je čistu i preciznu pojavnost. Pripremljena dubokom kontemplacijom i rigoroznom pokorom, Ozana je bila sposobna da unutarnjim okom vidi nevolje svojih sugrađana, posebno na moru, i da ih od njih izbavi. Mogla je da se „uzdigne u duhu“ i ode u Čistilište iz kojeg je izbavila dušu Jeronima Bisantija. Da proriče događaje od suštinskog značaja za pojedince i ceo grad. Kada su joj predstavnici ugledne porodice Bisanti tražili da moli za dušu njihovog sina Ivana, koga su bili zarobili Turci i o kome nisu ništa znali dve godine, Ozana im je kazala da je živ i da će ga uskoro zagrliti. Značajne predstavnike vlasti upozoravala je na neprilike i iskušenja, koje su zaista i imali. Prorekla je da će u Kotoru biti uništeni manastiri. I, zaista, za vreme Barbarosine opsade

1537, zbog mogućnosti da se Turci ušanje u manastirima van gradskih zidina, mletačka uprava donela je odluku da se unište dominikanski i franjevački samostani Svetog Nikole i Svetog Bernardina. Predvidela je razorni zemljotres, verovatno onaj 1563, kao i to da će se zemlja nakon njega brzo smiriti. Videla je pobedu u bici kod Lepanta 1571. u kojoj su učestvovali Bokelji, kao i to da turski sultan Sulejman Veličanstveni neće osvojiti Maltu...

Njene su vizije i molitve imale isceliteljsku moć. Lečile su bolesne, nerotkinje, kužne, slepe, decu. Mogle su da zaustave veliku poplavu, kao onu koja je pretila Kotoru nakon neprestanih kiša koje su padale više od 100 dana. Njenim zastupništvom, kuga, koja je 1526. pustošila Dubrovnik, nije prodrla do Kotora.

Najveću silu njene ekstatične vizije ispoljile su za vreme opsade Kotora 1539. Hajrudin Barbarosa je, za vreme tursko-venecijanskog rata 1538–1540, poslat da osvoji Boku. Ubzro je zauzeo Herceg Novi i Risan. Sa 70 galija i 30 000 vojnika krenuo je prema Kotoru i 11. avgusta se usidrio u Dobroti. Strah je bio ogroman: „Toliki strah od Turčina Kotorani svi imahu, da se tako izgubiše da ne znahu što činjahu“. Ozana je nakon predane molitve, lica obasjanog radošću, „puna Božijeg duha“, providuru Đovaniju Mateu Bembu i biskupu Luki Bisantiju, koji su joj se bili uputili, rekla: „Bog je s nama, a ne s njima“. Zatim je krenula u akciju: pozvala je građane da se stave pod zaštitu Bogorodice, svetih Tripuna i Vinka, da se svi ispovede i pričeste, da mole kronicu i čine druge forme pobožne prakse. Poverenje u nju i njene vizionarske sposobnosti bilo je potpuno. Uskoro su Kotorani, bodrog duha i dobro organizovani, odbili napad s mora i s kopna. Barbarosa se povukao, a Kotor izbegao najveću opasnost od Turaka u svojoj istoriji.

Vizije Blažene Ozane ponekad su imale elemente halucinacije. Mračne sile su je pohodile u vidu crnih ptica koje su ispuštale krike i zaposedale njenu malu prostoriju, demona i utvara, često u obličju njoj bliskih ljudi, kao što je bio njen ispovednik Vicko Buća, ili čak Bogorodice. Te „hudobe“ znale su isprva da je očaraju rečima koje su joj upućivale, ali ju je strašan nemir upozoravao na opsenu. Tada bi Ozana „predala svoj um Gospodu“, i prilike bi se preobrazile, i iščezavale uz strahovit huk, ostavljajući za sobom težak zadah.

O svojim vizijama nije govorila. Nikada nije rekla da se viđenje desilo njoj, već je govorila da poznaje osobu koja je „u duhu“ to videla. Tek na samrti poverila je neke od njih svom ispovedniku, dominikancu Tomu Baska.

Kada je umrla, njeno telo je bilo, suprotno običajima, izloženo šest dana javnom štovanju. Njena smrt, kao i život, obuhvatila je posvećenost svih socijalnih stratumata. Pred njenim telom, koje je, prema izvorima, širilo ugodan miris, poklonili su se najviši prelati crkve i niže sveštenstvo, providur i patri-ciji, ali i građani i seljaci, duboko žaleći što ih je ostavila. Telo joj je, prema običajima, položeno u zajedničku kosturnicu dominikanskih časnih sestara u

crkvi Svetog Pavla. Nakon dva meseca, zbog smrti jedne redovnice, kosturnica je otvorena. Ozanino telo bilo je potpuno neoštećeno, a iz njega je ishodio prijatan jak miris koji je trenutno ispunio celu crkvu i samostan. Svestan da je Ozani data svetost koja ne poznaje raspadljivost (*non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, kako kaže stih iz Psalma 15,10, korišćen u liturgijskim tekstovima i službi), kotorski biskup Luka Bisanti odmah je naredio da se telo izvadi iz kosturnice, položi u drveni sanduk i izloži s desne strane oltara crkve Svetog Pavla.¹⁸ Tako je Ozana Kotorkinja i nakon smrti činila čuda. To su činile njene relikvije, štovane poput nje same.

Relikvije svetitelja (dok se u slovenskoj tradiciji na posmrtno ostatke svetitelja odnosi samo reč mošti, u zapadnoj tradiciji termin relikvija označava i smrtne ostatke svete ličnosti i tzv. „sekundarne“ relikvije, objekte koji su bili u nekoj vrsti kontakta sa njom) bile su okosnica o kojoj se formirao identitet i integritet komune od ranog srednjeg veka. Posebno mesto one su imale u Kotoru, gradu nadaleko čuvenom po svom relikvijarnom blagu. Relikvije svetog Tripuna bile su stožer upravne, ekonomske, crkvene autonomije i stabilnosti ovog grada. Štovanje relikvija Blažene Ozane bilo je deo kulture grada oblikovanog ovom tradicijom, i ukupne crkveno-političke strategije. One su doprinele osećanju sigurnosti i zaštićenosti zajednice, bile garant neprekinutog razvoja i autoriteta grada. U burnim vremenima koja su donosila velike promene, bile su jemac socijalne i konfesionalne integracije.

I pored poštovanja koje je Ozana uživala za života i u smrti, njene relikvije su ipak, prema običajima, morale da dokažu svoju moć. Način za to bilo je činjenje čuda i njihovo ponavljanje. Oboleli Kotorani, Bokelji, Budvani, Dubrovčani, Pelješčani..., vlastela i pučani, bili bi izlečeni pošto bi na sebe prislonili deo monaške odeće ili usnama dotakli mošti Blažene. Mornar, u smrtnoj opasnosti od bure, položio je u more komad tkanine kojom je Ozana pokrivala glavu, relikviju što ju je uvek nosio uz sebe, i more se istog trena umirilo. Kada bi zapali među razbojнике zazivali bi njeno ime i bivali čudesno oslobođeni. Nakon spasa, darivali bi crkvu u kojoj se štovalo telo Blažene.

Patološke ekspertize vršene tokom 20. veka svedoče da je telo blaženice prekriveno kožom. Očuvani su nos, zubi i jezik, kao i zglobovi svih udova. Utvrđeno je da nedostaju stopala. Predanje kaže da su nedugo nakon njene smrti odsečena i odneti kao relikvija, kojoj se gubi svaki trag.

¹⁸ Serafino Raci pokrenuo je Kotorane da prikupe novac za dostojniji sakrofađ. Uskoro, uz prisustvo najviših crkvenih i gradskih vlasti, telo Blažene položeno je u novu kapelu, s desne strane crkve Svetog Pavla. U drugoj polovini 1675. Melhior Teta, kotorski plemić, načinio je novi oltar za crkvu Svetog Pavla sa posebnom nišom za relikvije Blažene Ozane. O tome u: Don A. Belan, „Blažena Ozana. Prilog za hagiografiju i povijest I“, *Hrvatski glasnik. Glasilo Hrvata Crne Gore*, god. X, br. 85, svibanj 2012, 48–52.

I pored isticanja različitosti dva entiteta, duše i tela, hrišćanstvo ih ipak razume kao interaktivne principe koji konstituišu jednu supstancu, jednu osobu. Tako Ozanino telo, odnosno njena *prisutnost* u njemu, duhovno i psihološki snažno utiču na vernike i njihovo štovanje koje mu ukazuju.

Blažena Ozana u rodnom kontekstu

Vizije i čuda Blažene Ozane, osim što iskazuju vizuelnu semiotiku spašenja i suštinu mistične tridentske pobožnosti, svedoče i o socijalnim i rodnim odnosima toga doba. Ozanin identitet počiva, delom, na tome što je bila žena oblikovana vladajućim društvenim i kulturnim normativima svoga doba. Ondašnja politika rodni uloga zahtevala je konstrukciju lika žene koja precizno iskazuje ono što društvo od nje očekuje. Iako Ozana ne ulazi u rolu supruge i majke, ni renesansne gospe što joj se posvećuju stihovi, ni uobičajenog redovničkog posvećenja,¹⁹ odlazak van sveta a boravak u svetlu, odnosno anahoreza, jedan je od puteva artikulacije ženske personalnosti njenog doba. Iako izuzetna, Ozana ipak otelotvoruje jednu od pretpostavljenih zamisli ondašnjeg ženskog identiteta.

I pored toga što je katolička pobožnost primarno definisana od strane muškaraca, ona je velikim delom počivala na mislima i delima svetiteljki, reformatorki, mističarki. Ove poslednje su imale naročito važnu ulogu u razvoju katoličanstva. Pošto su muškarci i žene u zapadnoj kulturi tradicionalno definisani kao različite prirode – muškarci intelektualne, žene emocionalne i materijalne, žene su, naročito od početka 14. veka, osvajale sve veću slobodu u kreiranju intenzivnije emocionalne pobožnosti, naročito putem svojih mističnih kontakata sa Bogom. Mistično iskustvo i vizije bile su, iako ne samo ženski, ipak veoma ženski domen. Vizije, proročanstva, isceljenja Blažene Ozane bili su, u okviru takve kulture, prikladni njoj i kao ženi.

Ukoliko je žena čija onostrana iskustva privlače pažnju bila deo crkve kao institucije, ona su bila prihvatljiva crkvenoj hijerarhiji. „Politika“ duhovne ekstaze obuhvatala je dozvolu religioznih autoriteta, a oni su, zauzvrat, njome bili osnaženi. Ozana je, prema svemu navedenom, takvu dozvolu imala.

Njena aktivnost u okviru dominikanskog trećeg reda takođe se mora posmatrati i iz perspektive rodni uloga. Pošto je prvi samostan koji je Sveti Dominik Guzman osnovao bio ženski, rodonačelnice dominikanskog reda bile su žene. Ženska pobožnost, veoma značajna za razumevanje svih segmenata javnog i privatnog života, kulture i vizuelne kulture naročito od poznog

¹⁹ O ovoj temi u Kotoru: L. Blehova-Čelebić, *Žene srednjovekovnog Kotora*, CID, Podgorica 2002, 245–254; Ibid., *Hrišćanstvo u Boki 1200–1500*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2006, 105.

srednjeg veka, bila je važan fenomen dominikanske misije. Ovaj red dao je jednu od najštovanijih svetiteljki katoličanstva, Katarinu Sijensku, koja je živela u drugoj polovini 14. veka. Ona je bila najvažniji model identifikacije i podsticaj ženama da se uključe u tzv. treći red. Treći monaški red za laike bio je izraz poznosrednjovekovne religioznosti, uobličen delovanjem prosjačkih, preciznije propovedničkih redova, franjevac a i dominikanaca. U njemu su naročito žene mogle iskazati svoju posvećenost veri, u okviru utvrđenih i strogih formi ukupnog ponašanja.

Dominikanski treći red dao je i značajne *beate*: Kolumbu de Rijeti (Columba de Rieti), Stefanu de Kvinzani (Stefana de Quinzani), Lučiju Brokadali od Narnija (Lucia Brocadelli), koje su živеле u drugoj polovini 15. i u 16. veku. Naročito je bila poštovana *beata* Ozana Andreasi (Osanna Andreasi), čije ime prilikom zaređenja uzima buduća kotorska blaženica. Ova plemkinja iz Mantove divila se svetoj Katarini Sijenskoj, imala vizije i ekstaze, i u njima stekla najbolnije iskustvo Hristovog stradanja – stigmatе. Dominikanski red uglavnom je svesrdno podržavao aktivnost pobožnih i službi Bogu potpuno posvećenih žena, i njihovo pristupanje u treći red.²⁰

Najvažniji izvor razumevanja života dominikanskih trećeretkinja, kao i kulta koji se o njima gradio, bile su njihove hagiografije, *vitae*. Pisali su ih hagiografi, muškarci. Bliska saradnja svete žene koja doživljava mistična iskustva i svojim ukupnim postupcima postaje stožer duhovnosti jednog grada, i njenog muškog hagiografa, bila je uobičajena. Ova praksa, osim što je stvorila poseban žanr u religioznoj književnosti, uspostavila je model po kojem su se ravnale generacije posvećenica Bogu i milosrđu.

Odavno se tvrdi da je Serafino Raci, koji je u Kotor došao tri decenije nakon smrti Blažene, njeno žitije pisao prema zapisima kotorskog vlastelina Ivana Bona Bolice, Ozaninog savremenika.²¹ Ovaj kotorski vlastelin i literat, bio je, verovatno, jedan od muškaraca koji su pomogli da Ozana izgradi svoj javni integritet i autoritet. Franjevac Tomo Grubonja podstakao je da postane rekluzna.

Međutim, najznačajnija je bila Ozanina bliskost sa njenim ispovednikom, učenim dominikancem Vickom Bućom. Serafino Raci zapisao je da je „morala sve da podijeli sa svojim ocem ispovednikom“. S obzirom na to da je Buća bio cenjen teolog, pisac i profesor, veoma je moguće da je on načinio zapise o životu Blažene, koje su kasniji pisci koristili. U svakom slučaju, on je

²⁰ O tome: M. Lehmijoki-Gardner, *Dominican Penitent Women*, New York and Mahwah, New Jersey, 2004; T. Hercig, *Savonarola's Women: Visions and Reform in Renaissance Italy*, University of Chicago Press 2008.

²¹ П. Колендић, *Болитин „Живот Блажене Озане“*, Гласник Скопског научног друштва, Скопље 1926/1, св. 2, 343–350.

bio od presudnog značaja za njen izbor načina služenja Bogu, ukupnu duhovnost, vizionarsku aktivnost.

I kasniji ispovednik Blažene, dominikanac i kotorski plemić Tomo Baska, zaslužan je za kreiranje Ozanine posmrtno svetosti. On ju je, na samrti, „uz zapovijed poslušnosti“, naterao da mu kaže ko je bila osoba koja je imala viđenja, proganjanja i iskušenja, koja je ona „u trećem licu iznosila“. Pošto je bila obavezana, ona mu je odgovorila da je „to bila Ozana, ova mala i beskorisna služavka Božja“. Obećala je da će mu, ukoliko dočeka dan, poveriti još svojih čudesnih susreta, ali je ujutru, prema svedočanstvu Baske, bila previše blizu smrti. Njen autoritet gradili su najviši crkveni prelati, naročito Ozanin istrajni zaštitnik, kotorski biskup Luka Bisanti, predstavnici grada i Venecijanske republike, kao i pripadnici najmoćnijih kotorskih patricijskih porodica, odlazeći joj po savet povodom najznačajnijih pitanja za život Kotora.

Međutim, kult svetih žena, pa i Ozanin, snažen je ne samo uz pomoć hagiografa, ispovednika i predstavnika crkvene i političke vlasti, već i podrškom sledbenica. One su svojim aktivnostima dodatno skretale pažnju zajednice na ove posebne služavke Božije. Ova vrsta podrške evidentirana je unutar dominikanskog reda u mnogim oblastima Evrope. Može se interpretirati i kao vrsta ženske socijalne strategije, neophodna unutar ondašnjeg dominantnog homosocijalnog konteksta.

U Kotoru je i pre Ozane bilo žena koje su provodile strogi pokornički život. U poznom srednjem veku, kada je pustinjaštvo prerastalo iz pasivnog u aktivni princip, anahoreza je bila život van sveta, ali, istovremeno, usred sveta. Zato su neke dominikanke trećeretkinje živele u Kotoru „zazidane“, uz crkvu Svetog Pavla, Svete Marije i Lucije, Gospe od Zdravlja. Časna sestra Slavuša prva je razumela autentičnost Ozaninog opredeljenja za usamljenički asketizam, i uputila je na svog rođaka Toma Grbonju.

Svi hagiografi ističu da je „Naša Joše“ imala viziju devica „narešenih zlatnom krunom“, sa dublijerom (svećnjak sa dve sveće) u desnoj ruci, dok su levom bile međusobno povezane u formi kola, kako ulaze u crkvu Svetog Pavla. Vizija ju je navela da shvati kako je to prilika za dumne (časne sestre) Svetog Dominika da se u toj crkvi „stane“. I kako je videla u svom mističnom zanosu, tako je i bilo – u taj manastir ušle su dumne. U terminima svakodnevnog života ondašnjeg Kotora, to je značilo da je Ozana dobila dozvolu od dominikanaca i kotorskog biskupa da osnuje ženski samostan pri crkvi Svetog Pavla 1521. Očito je razumela, ili ju je u tome savetovao njen ispovednik Vicko Buća, da je potrebno okupiti pojedinačne *Virgines muratae* i osnovati dominikanski samostan koji će postati fokus ženske pobožnosti u Kotoru za dugo vremena. U njega su počele ulaziti Kotoranke postajući dominikanske trećeretkinje, kojima je blaženica bila *superiora*. Ozanin i njihovi sveti život

bio je veoma uvažavan, te im je, kao posebnu nagradu, ondašnji general dominikanskog reda, Frančesko Romeo Kastiljone (Francesco Romeo da Castiglione), 1547. dao pravo nošenja belog škapulara, obeležje dominikanki drugog reda.²² Časne sestre su bile uz nju kada je umrla, nakon što im je, kao svojim „kćerkama“ dala poslednji blagoslov. Mnoge su uzimale Ozanino ime. Mnoge pobožne Kotoranke ostavljale su imetak samostanu, posebno naglašavajući poštovanje prema Blaženoj. Svedočile su o njenom životu i time, posredno, oblikovale njen *vitae*.

Ujediniteljka

„Sveta Odiva“, kako su je zvali u Relezima, nikada nije prekinula odnose sa svojom Crnom Gorom. Njeni biografi zabeležili su da su je njeni rođaci posećivali, tražili savet i utehu, koje im je velikodušno davala. Uzimali su zemlju oko njene ćelije i čuvali je kao svetinju. Zabeleženo je da je patila zbog toga što su njeni sunarodnici bili porobljeni, i molila se za njihovo oslobođenje. Govorila je uvek maternjim jezikom, a ne italijanskim, što je uglavnom bio običaj kotorske vlastele. U smrtnom času tražila je da joj čitaju na narodnom jeziku. Spomen na nju u Relezima, prema beleženju Don Nika Lukovića, bio je veoma jak i u decenijama nakon II svetskog rata.

Kultura sećanja na Blaženu Ozanu vizuelno je manifestovana već krajem 16. veka. Anonimni hagiograf blaženice iz druge polovine 18. veka navodi da su se u kapeli Gospe od Rozarija uz crkvu Svetog Nikole nalazile dve njene slike sa oreolom. Najstariji sačuvani *portret* Blažene Ozane je bakrorez iz 1602. Prema njemu su kasnije rađene mnoge slike, uključujući i onu što se čuva u Muzeju sakralne umjetnosti Kotorske katedrale, za koju kotorska tradicija drži da je *vera effigies*.²³ Vizualizacija njenog lika i života intenzivna je i u 20. veku: na reljefima sakrofaga koji je načinio Augustinčić za njeno telo,²⁴ fresci Mila Milunovića za oltar Blažene Ozane u crkvi Rođenja Blažene Djevice Marije u Prčanju, slici Voja Stanića *Sacra Conversazione* za oltar Blažene Ozane u crkvi Gospe od Škrpjela i, naročito, reljefima Vaska Lipovca za vrata crkve Marije Koledate u Kotoru.

Ozanin kult opstao je i nakon velikih revolucija, antireligiozne klime i antagonizama modernog doba, i to ne zato, ili bar ne isključivo zato, što ga je gradila Crkva, već što je bio podržan pobožnošću ljudi, u prvom redu katolika,

²² Regestu koju donosi Romeo objavio je I. Taurisano, *Beata Osanna da Cattaro*, Roma 1929, 129–131, prema: Don N. Luković, *op. cit.*, 51.

²³ Don A. Belan, *op. cit.*, 51–52.

²⁴ Don A. Belan, „Blažena Ozana. Prilog za hagiografiju i povijest II“, *Hrvatski glasnik. Glasilo Hrvata Crne Gore*, god. X, br. 86, lipanj 2012, 46–48.

ali i pravoslavnih. Sve što je suštinski oblikovalo mit Ozane Kotorske deo je zajedničkog hrišćanskog duha obe konfesije: njen sveti život, milosrdna dela, proročki i isceliteljski dar. U Ozani je pomireno njeno pravoslavno poreklo i katoličanstvo, što je čini jednom od najizrazitijih figura ukupnog ekumenizma. Sem toga, Blažena Ozana u sebi je pomirila pastiricu sa crnogorskog krša i intelektualku iz otmenog Kotora, asketu koji ne pripada svakodnevnom životu ali u njemu, na svoj način, potpuno učestvuje, devicu i strastvenu vizionarku koja govori tačno ono što vidi/misli i u skladu s tim živi, krhko telo i neverovatno snažan duh. Sve Ozanine osobine, koliko god morale biti posmatrane u okviru njenog vremena, osobine su sa kojima se mogu identifikovati ljudi svih epoha i sadašnjeg doba. Njen identitet, čiji su segmenti rekonstruisani u ovom tekstu, ujedinjavaće i u budućnosti ljude dobre volje u miru na zemlji.

Saša BRAJOVIĆ

BLESSED OSANNA OF CATTARO: IDENTITY OUTLINE

The purpose of this paper is to reconstruct the identity of Osanna of Cattaro (1493–1565), who was considered holy even during her life, and was sanctified in 1930, while the process of her canonization began in 2013. The first part of the paper is dedicated to her biography, as recorded in her hagiography and other sources. Her biography explains the importance that she had in the overall life of the Renaissance Kotor, as well as the reason for the formation of her cult that would only be strengthened in the centuries to come. The second part of the study is dedicated to the public identity of Blessed Osanna as a product of the spiritual, social, ethical and gender context in which it was formed. Her identity was primarily an expression of Dominican devotion, which is why the author focused on Osanna's affiliation with this order of the Catholic Church. The paper also discusses mystic experience of Blessed Osanna as well as the position of this Orthodox Montenegrin who would become the embodiment of Catholic piety in the gender context.

Key words: *Blessed Osanna, Kotor, hagiography, identity, mystic visions, gender context, ecumenism*